

NICANDRO ARES VÁZQUEZ

Toponimia do Concello do Corgo

Concello
do Corgo

A importancia de coñecer e preservar os nomes de lugar

Os primeiros textos coñecidos sobre o que hoxe é Galicia recúan no tempo máis de dous mil anos e coinciden en afirmar que o noso territorio é singularmente rico, fértil e vizoso. Somos un país senlleiro, plantado no Cabo do Mundo, ao pé do Mar Maior e dotado de unha grande diversidade xeográfica, con vales, montes, rías e ribeiros a esgalla. Por aquí pasaron moitísimos pobos, etnias e culturas, que foron deixando entre nós as súas pegadas, en permanente diálogo e reinterpretación, acompañando o devalar dos tempos ata chegar aos nosos días. E toda esa riqueza tamén se materializa nos nomes que designan as realidades físicas percibidas polas persoas ao longo dos séculos. Eses nomes ou topónimos son a base da ciencia denominada Toponimia, que estuda as orixes e os significados dos sitios nomeados.

Cada terra ten seu uso... e a súa designación específica. E o mesmo que dicimos das terras poderíamos referilo aos ríos, regatos e ribeiros. Debido á súa extraordinaria riqueza de matices xeográficos, á longa e densa historia do seu poboamento humano e á súa caleidoscópica parcelación da propiedade, Galicia atesoura o maior número de topónimos de toda a Península Ibérica. Os especialistas referen a existencia de centos de milleiros de microtopónimos, a maior parte deles aínda por rexistrar e inventariar. Por sorte, hoxe en día contamos con proxectos e ferramentas colaborativas coma o Proxecto Galicia Nomeada, que está a realizar un magnífico traballo a prol da recuperación da nosa toponimia.

Por outra banda, o mesmo que resulta fundamental para un pobo coñecer detalladamente todos os seus microtopónimos, tamén é necesario contar con sabios especialistas que nos permitan entender as orixes e os significados desas palabras. E neste caso, o Concello do Corgo conta coa sorte de ter as magníficas e pormenorizadas achegas que no seu día realizou o erudito sacerdote lucense Nicandro Ares Vázquez. Este esgrevio investigador deixounos un extenso e moi meritorio legado, ao ter compartido boa parte da súa sabedoría con innúmeras publicacións sobre a toponimia galega. Unha destas publicacións, orixinalmente aparecida na revista *Lvcensia*, está consagrada ao estudo das orixes e dos significados da toponimia do concello do Corgo.

Por desgraza, aínda son moitos os corgueses e as corguesas que descoñecen a existencia deste traballo, pois non tiveron acceso á publicación orixinal. É por esta, e por outras moitas razóns, que o Concello do Corgo, a través do Proxecto CORGORAL, pretende recuperar, estudar, salvagardar e divulgar o seu Patrimonio Cultural Inmaterial. Se no pasado Día das Letras demos ao prelo as bases teóricas e programáticas do Proxecto CORGORAL, hoxe, no Día de Galicia, poñemos nas vosas mans a obra: “Toponimia do concello do Corgo”.

Tan só nos resta agradecer a amabilidade de todos aqueles que fixeron posible que este barco chegase a bo porto, especialmente á familia do autor, á Biblioteca do Seminario Diocesano de Lugo, á Revista *Lvcensia* e á Real Academia Galega. Moitas grazas a todos e agardamos que coa lectura deste traballo poidamos aprender as causas e os motivos que levaron a bautizar as aldeas, os lugares e as parroquias corguesas dun xeito determinado, querendo así identificar e singularizar individualmente todas as mostras coñecidas do seu secular poboamento.

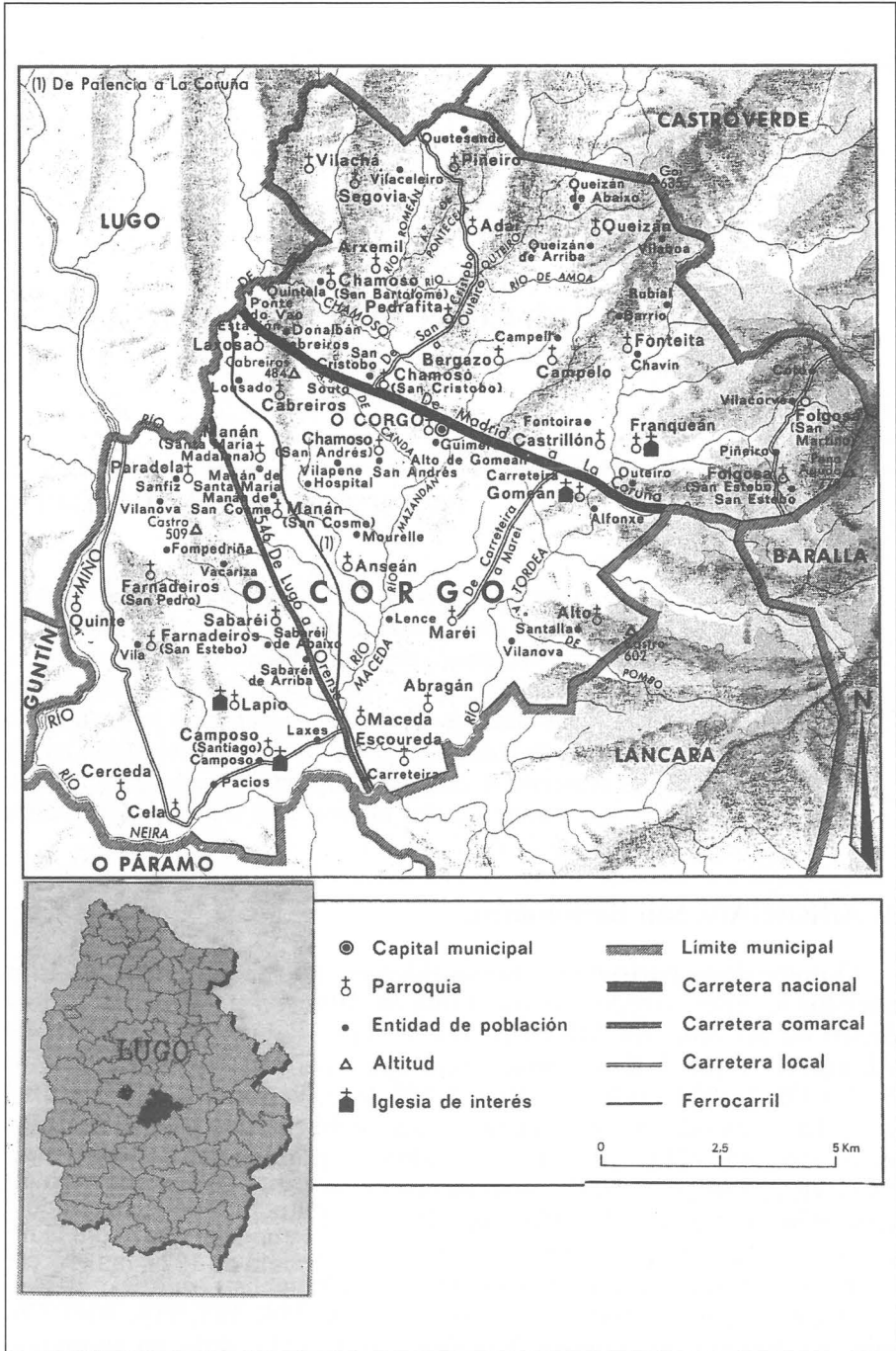
TOPONIMIA DO CONCELLO DO CORGO

Por NICANDRO ARES VÁZQUEZ

Limitando co concello de Lugo, está o do **Corgo**, no que hai civilmente 38 parroquias, pero poucas aldeas en cada unha delas. Aquí tratarei de analizar etimoloxicamente os nomes das mesmas, que figuran no *Diario Oficial de Galicia*, Nº 16, Martes, 25 de xaneiro de 2000, e no *Nomenclátor de Galicia / Lugo*, publicado pola Xunta no mesmo ano. Para elo buscarei, en canto poida, a imprescindible axuda dos filólogos especialistas, que irán expresados en siglas bibliográficas, por non alongar demasiado este informe. Pero ó final poderase ver o que tales siglas significan.

1. ABRAGÁN, San Bartolomeu.

O nome desta parroquia e dunha aldea súa consta nun inventario dos cóengos lucenses, arredor do ano 1160: *In Abrugam quartam de ecclesia Sancti Bartholomei* (BCML IX p. 311, nº 114). Foi sen dúbida o persoal *Abreganus* o que lle deu a orixe, o cal figura en docs. lucenses dos anos 917 (CDF 2), 922, 960, 973, 976 (NMP 163). Pero esa forma medieval acoucha outra máis antiga, que non sería o bíblico *Abraham*, senón o étnico *Africanus* (TLC 205). Por este último opta o profesor Joseph M. Piel (NP, p. 166), recollendo catro mencións en docs. portugueses, “*Abrecano* 976, *Abregano* 979, *Abreganiz* 1023, *villa Abregam* 1059”, e indicando que “a evolución fonética *fr* > *br* condiz com a do antigo nome do vento SO., *ábrego*, que se filia também em *africus* (sc. *ventus*)”. *Africanus* figura tamén en docs. como *Afriganus* (TC 254, 418, 454, 504). Coedo, en opinión do profesor Moralejo (TGL 351), sería un topónimo <<del mundo mineral o del suelo, por ejemplo, *Coedo* / *Coído*, *Coïnedo* de *coyo*, *coïño* ‘canto rodado’>>; o mesmo cre F. Cabeza Quiles (NL

152); pero tamén cabe a posibilidade de que fose colectivo de *caulis / colis / coles* ‘col’ (DLF, DELL), co sufixo *-etum* > *-edo* e caída do *-l-* intervocálico; *cauletum* ‘horta de coles’ (MLLM). Lugo traduce o lat. *lacus*, e del formouse o diminutivo galego **Laguiño**, que é aquí outra aldea.

2. ADAI, Santiago.

O nome do lugar desta freguesía, que se chama **Adai**, non se repite en Galicia máis ca noutras dúas parroquias lucenses, que eran *in Paramo villam de Adaan*, en 1133 (NML 139) ou *villam de Adani*, arredor de 1160 (BCML IX p. 311, n° 111) e en Lugo *Sta. Maria de Adandani* (CDL = NML 139) ou *Adanilani* (CPR n° 118) en 1104, *Adan* en 1222 e *Adaan* en 1246 (NML 139). No séc. XIV e XV escriben *Adae* (LF; DCL). Para o topónimo, Piel e Kremer aventuran un **Adalani*, dativo dun antropónimo gótico *Addala* (HGN 4/15). Nun doc. de Samos do ano 978 figura *Adala testis* (TSA 132) e noutro de Celanova do ano 933 *Adala ts.* (TC 444). En cambio en docs. de Lugo só figura *Adam* (NMP). As **Aceñas** ‘muíños fariñeiros’ teñen orixe no árabe *sâniya* ‘máquina hidráulica, aceña, noria, batán’ (DCELC). As **Campas** son o plural de **camp** ‘lugar onde medra espontaneamente a herba, prado de pasto’ (GDXL), que parece da familia de *campus* ‘campo’; pero **camp** significa tamén ‘lousa ou pedra que cobre unha sepultura’, de diversa orixe onomástica. **Outeiro** ‘lugar alto’ traduce o lat. medieval *altarium* (OE 20/2, 85/3-4; DCELC v. otero). En docs. hispanos do séc. X-XII figura *auctario*, *aucterio*, *auctero*, *autario*, *auteiro*, *auter*, *auterio*, *autero*, *hocteiro*, *octejro*, *octer*, *oteiro*, *oter*, *otero* (LHP).

3. O ALTO, Santalla.

No testamento maior do bispo Odoario, ano 747, figura esta igrexa na ribeira do Tórdea: *Riba Tordena ecclesia Sancta Eolalia Alta ab integro cum eius familia* (BCML IV 86; ES XL 359); no ano 897, *in Flamoso ecclesiam S. Eolaliae Alta, quae fuit Dñi. Valeriani* (ES XL 388); *Sanctam Eulaliam Altam* en 1120 (ES XLI 299); e arredor de 1160 *ecclesiam Sanctae Eolaliae Alta, quam longo tempore posedit lucensis ecclesia* (BCML IX p. 311, n° 118). Máis citas posteriores en LF, DCL. En TV, p. 72-73: *Santa Alla Alta*, a. 1435. Aquí o adxectivo *altus* pode referirse ó espacio topográfico ou ó tempo antigo ou ó posuidor *Altus* (RL 291). A **Casanova** conserva a forma latina *casa nova*. A **Eirexe** reflicte o xenitivo do greco-lat. *ecclesia* ‘congregación’, aludindo ó lugar onde está situada a ‘igrexa’, na que se congregan os fieis para os ritos litúrxicos. O edificio actual é románico tardío (RLP V 345-354) e ó norte deste poboado hai

un enorme castro con dúas rotondas ben notorias (IAL I 57-59). **Fonteboa** en lat. vulgar sería o feminino *fons bona* (ILV 346), dado que no clásico *fons* era masculino. Para **Golás**, Piel e Kremer (HGN 133/7) indican que a falta de testemuños en docs. antigos fan incerta a suposición do nome gótico **Golla(ne)*. Este topónimo aparece escrito *Golanes* en 1435 (TV p. 73), pero tamén *Gualanes* no ano 1241 (CDVD n° 20, p. 218), o cal fai pensar nun xenitivo do antropónimo **Wala* > *Guala*, *-anis* (HGN 288). De feito tódolos nomes que empezan por *Gol-* en HGN 133 atópanse tamén en HGN 288 empezando por *Wal-*. En Portugal o top. *Golães* era *Golanes* en 1014, 1169, 1183, tamén escrito *Gullanes* en 1059 (DOELP,) e Piel (NGTP) supón que sería “genet. de *Golla* séc. XV”. En **Santalla** temos unha haploloxía de *Sancta Eulalia*, nome grego da ‘ben falada’. **Vigo** traduce a *vicus*, aldea no campo, e **Vilar** foi de primeiras o adxectivo *villaris*, *-are*, referido a *villa*, pero no latín medieval aparece como susbtantivo masculino e neutro (DCELC), indicando unha casa de campo habitada e con algunhas terras para traballar: *cedo tibi casam cum ipso vilare ubi ipsa casa resedit* (MLLM).

4. ANSEÁN, Santa Catarina.

O nome desta parroquia débese ó acusativo *Ansilanem*, que foi un diminutivo antropónimo gótico *Ansila*, *-anis* (HGN 17/18; OPNH 104/122); menciónase *villam de Ansilam* en 1120 (ES XLI 299), e a herdade, a vila e a familia de *Ansian* tres veces arredor do ano 1160 (BCML IX p. 312, n° 158-160). **Castro** traduce a *castrum* ‘fortaleza’, do que dicía San Isidoro que era *quasi casa alta* ou un habitáculo ‘*castratum*’ = trancado, para que non fose entrada “*vaga*” para o inimigo. **Corral** foi *currale* no lat. medieval, escrito tamén *coralgo*, *corral*, *corrале*, *corralle*, *korral*, *korrale*, *kurrале* (LHP), tal vez derivado de *currus* ‘carro’ ou de *currere* ‘correr’ (DCELC v. corral). En **Lamapulleira** temos un composto do lat. ou prelat. *lama* (TPH 98-102), e tal vez **pullularia*, adxectivo formado de *pullulus*, *a*, *um* ‘de cor negrexada, escura’ (DLF), derivado de *pullus*, *a*, *um*: *nigra terra quam pullam vocant* (Columela). **Mourelle** foi xenitivo do posuidor *Maurellus* (TLC 206), un antropónimo formado sobre *Maurus* ‘mouro, moreno’, co sufixo diminutivo *-ellus* do lat. vg. (OPNH 225/932). **Peizás** alude a unha terra *panicialis*, na que abundaría o *panicium* ‘paínzo’, herba gramínea que dá un froito coma millo miúdo (TGL 147-149; FG 169, 169/1-4). **A Portela** é un diminutivo de *portus/a*, con referencia a un paso transitible. **A Torre**, lat. *turris*, foi unha fortaleza derrocada polos hirmandiños (FLP II 67-70).

5. ARXEMIL, San Pedro.

Arxemil, nome da parroquia e dunha aldea súa, corresponde ó xenitivo do antropónimo gótico *Argemirus* (HGN 22/11; OPNH 108/147). **Boelle** tamén foi xenitivo talvez de *Bonellus* (NP, p. 188), nome persoal dun abade rexistrado en 857, 872 (TSA 1, 5), en 862, 869 (TACS 3,6), diminutivo de *Bonus* ‘bo’ (TLC 274; OPNH 128/287); pero en 1161 consta “*in Boelio*” unha herdade que foi de Boelle en Guntín (Cf. Luc. Nº 22, 2001, p. 156). **Neda** parece corresponder ó nome persoal *Neta* (AS II 738), comparable co teónimo *Netos*, do Marte celta, do que escribe Macrobio (Sat. 1, 9, 5): *Accitani, hispana gens, simulacrum Martis, radiis ornatum, maxima religione celebrant, Neton vocantes* (RPH p. 30 e 94). **Neda** é tamén nome dunha vila e capital dun municipio coruñés, que figura con esta mesma grafía arredor do ano 936, 1163, 1156, 1147, 1154, 1252 (TCav, 1, 40, 41, 183, 191, 271), en 1111 (MP, p. 235), en 1156 (CDM, p. 445), en 1171 (TSO I 543), en 1205 (TSO I 253, 272); pero en 1145 escribiron *Nebda* (MG p. 737). **San Martiño** chamouse *Martinus*, nome teofórico, derivado de *Mars Martis*. Este santo foi aquí o titular dun pequeno mosteiro medieval que se denominou no ano 857 *Sanctus Martinus de Perrelinos* (hoxe Perliños), como deixo escrito en *El Progreso* (9-III-1977); cf. MG p. 825.

6. BERGAZO, San Fiz.

O nome desta parroquia parece o xentilicio **Virgatius*, que podemos supoñer, dado que consta o cognomen *Virgatus* (CIL XII 2897), derivado de *virga* ‘verga, vara’. **Bergazo** ten topónimos parellos en Bergaza (Albán, Coles, Our.), Vergaza (Ermida, Quiroga, Lu.), Vergazas (Poulo, Gomesende, Our.), Bergazos (Ribasaltas, Monforte, Lu.; Donsión, Lalín, Po.). Este último escribíase *Vergazos* no ano 968 (*El Museo de Pontevedra*, III, 1944, 224-27). **Serín** responde ó xenitivo do cognome latino *Serinus* (TLC 261), diminutivo de *Serus* (TLC 295) ou *Serius* (LE 371; TLC 256).

7. CABREIROS, Santa Mariña.

A parroquia chamábase en 1175 *ecclesia Sanctae Marinae de Capraris in Clamoso* (BCML IX 270-271; RLP V 315-318), *Caprarios* en 1133 e 1212 (NML 145) e arredor de 1160 (BCML IX p. 312, nº 169), o cal demostra que se trata dun nome de oficio, *Caprarius* (TLC 323), derivado de *capra* ‘cabra’. **Bocelo** ‘portelo que hai nas sebes e valados para pasar dun lado a outro’ (IRINDO), parece un sinónimo de ‘boquei-

ro', derivado de *bucca* 'boca'. Esta hipótese etimolóxica é a que propón Cabeza Quiles (NT 77-78): "procedente de *bucca* 'boca', e máis concretamente do seu diminutivo *buccello* ... o nome de **Bocelo** debe aludir a algún paso ou portela entre montañas". Nos Glosarios Latinos figura *buccella*, *buccilla*, *bucella*, *bucilla*, *bocella* 'boca pequena, bocado pequeno, pan pequeno para os pobres' (DLF). Houbo tamén o xinecónimo *Buccila* e o antropónimo *Bucculus* (TLC 225); polo cal poderíamos supoñer un diminutivo **Buccellus* no lat. vg., como propietario do lugar. O dobre -cc-, seguíndolle -e-, daría -c- con son de -z-, como en *accendere* 'acender', *accentus* 'acento'. Nun doc. de 1130 noméase un límite de Vilaceleiro "*per aquam de Vocelo*" (NML 185; CPR n° 139). No s. XIV-XV escribiron *Booçello* (LF; DCL). A **Carreira**, derivada de *carrus* 'carro', equivale a unha (*via*) *carraria* 'camiño de carros'(MLLM). **Santa Mariña**, celebrada o 18 de xullo, tivo o nome *Marina*, derivado de *mare* 'mar' e foi unha santa de Antioquía ou a reivindicada pola Igrexa de Ourense como natural de Xinzo de Limia (ES, XVII, p. 216-222). De **Vilagamelle** escribiu Joseph M. Piel en Verba (XI, 1984, p. 10): <<Embora a explicación que se segue possa parecer aventurosa, não sofre dúbidas que estamos em presença do lat. *camelus* 'camelo', forma averbada por Kajanto, p. 326. Por outro lado, Schulze, p. 140 s., averba o gentilício *Camelius*, *-ilius*. O -g- de *-gamelle* resultaría normalmente da sonorización do -c- em posição intervocalica ... Em NP, art. 152b, p. 75, admiti a etimologia, menos verosímil **gamellus*, diminutivo de *gamus* 'gamo'>>. En HGN 113/1, sen rexeitar a hipótese de *Camelius*, propón outra solución, partindo dun suposto e dubidoso nome de muller **Gam-ildi*. Todo elo, pois, inseguro na mente de Piel. Mais, partindo de que constan os antropónimos *Gamus* (GPR 959) e *Gamius* (CIL XI 6712, 29 = RL 85), non resulta difícil admitir un diminutivo deles, acabado en *-ellus*, sufixo frecuente no lat. vulgar, de modo que o noso topónimo fose *Villa *Gamelli*; pero sen referencia ó animal 'gamo'.

8. CAMPELO, San Xulián.

Campelo foi no lat. vulgar e medieval *campellus* (MLLM), variante de *campulus*, que era diminutivo de *campus* 'campo'. Pero esta freguesía tiña outro nome no testamento do bispo Odoario, ano 747: *Sancto Iuliano de Monumento ab integro cum eius familia et hereditates sicut est conclusa per illo Vallo* [= Valados na GPL 249] *in omnique giro* (BCML IV 86; ES XL 359). No ano 897, *In Flamoso ... ecclesiam Sancti Iuliani de Monumenta cum ipsa villa et familia regis* (ES XL 388). En 1027, un límite da vila de Gomeán iba "*per termino de Sancto Juliano*" (NML 157). *Sanctum Julianum de Monumenta* en 1120 (ES XLI 299) e arredor

de 1160 *Sanctum Iulianum de Monumento quam per longum posedit Lucensis Ecclesia cum adjunctionibus suis ab integro* (BCML IX p. 312, nº 164). Dado que *monumentum* tivo o significado de ‘cementerio’ (MLLM) e de ‘lápida sepulcral’ en epígrafes asturianos (ERA), poderíamos concluír que Campelo puido ser un pequeno ‘campo santo’ arredor da súa igrexa románica (RLP, tomo V, p. 319-321). Rioseco sería *rivus siccus*; menciónase en 1027 *Rio Sicco*, como término de *Villa Gumilani* ‘vila de Gomeán’ (NML 177). Vilamarín foi sen dúbida unha *Villa Marini*, é dicir, unha vila propia de *Marinus* (TLC 308) ou *Marinius* (LE 188), nome derivado de *mare* ‘mar’, coma o de Santa Mariña.

9. CAMPOSO, Santiago.

O nome da parroquia (suprimida como tal en 1890 e agregada a Lápío) vénlle dado aquí pola aldea da mesma, que se chama **Camposo**, onde temos o sufixo de abundancia *-oso*, no baixo lat. *camposus* (DELL), derivado de *campus* ‘campo’, terreo chan oposto a *mons* e *montuosus* (DELL); en galego *camposa* é un ‘lugar no monte onde medra a herba de modo espontáneo’ (DRAG). Cousa estraña é que non se coñezan documentos antigos desta freguesía, tendo como ten unha igrexa “de pronunciado arcaísmo”, en frase de F. Vázquez Saco (BCML I p. 82), con elementos románicos na nave e na ábsida (RLP V 309-311). Laxes, plural, procederían do baixo latín hispánico *lagenallagina* (LHP) ‘pedra lisa’, voz de probable orixe celta (DCELC v. laja).

10. CASTRILLÓN, San Salvador.

Esta parroquia foi suprimida eclesiasticamente en 1890 e agregada a Gomeán. Probablemente era a que no ano 998 lle cedeu Franquila (presbítero de Franqueán) ó bispo Pelaio de Lugo: *Ecclesia Sancti Salvatoris in Ripa Clamoso, quam nobis concessit Franquila Presbiter ab omni integritate* (ES XL 406). Tamén sería “*in Castrilion hereditatem cum familia*”, que se cita como usurpada en ¿1133? (CPR fº 171v; CDC II 454-455). O nome de **Castrillón**, que é actualmente o dunha aldea, certamente derivado de *castrum* ‘castro’, coma o castelán “Castrillo”, presenta unha formación rara no fin da palabra, acabada en *-illón*, como Castillón, o cal documéntase baixo a forma de *Castelion* en 841, 871, 916, 1133 (NML 146). Poderíamos supoñer a declinación de **castrilio*, *-onis* no lat. vg. (ILV nº 362), coma *castellio*, *-onis* (MLLM), sen necesidade de supoñer aquí un castelanismo, suxerido por Sarmiento (cf. OELG I 280-281). Tamén puido ser un diminuto castro, denominado **castr-illum*, con dous sufixos diminutivos *-illum* / *-olum*. De feito na coroa

dun antigo castro “de notoria rotonda” construíron unha igrexa románica no século XII (RLP V 327-329). De Fontoira di o profesor Moralejo (TGL 32, 105, 129, 287) que, coma *Fontoura* en Pontevedra, sería “*Villam de fonte aurea* (1120)”, ‘fonte de ouro’, pola cor da limonita no fondo da auga; noméase *villam de Fonteauria* en 1120 (ES XLI 299). En Lidor podemos ver unha (*Villa*) *Litorii*, dado que consta o persoal *Litorius* (LE 404; TLC 308). O Mesón do Caldeiro refírese a unha *mansio* ‘mansión’ do *caldarius*, adxectivo latino que pasou a nome persoal (RL 42) ou *caldarium* ‘caldeiro’, utensilio de cociña. Pedradreita equivale a *petra directa* ‘pedra ergueita, pedra chantada, pedra fita’, aludindo posiblemente a un miliario romano na vía entre Lugo e Astorga, que pasaba por aquí.

11. CELA, San Xoán.

Cela é aquí tamén nome de aldea, que traduce o lat. *cella* ‘sitio onde se garda calquera cousa: viño, aceite, víveres, etc; celeiro, tulla’; sala pequena dun edificio sagrado ou funerario da Antigüidade (DXL); ‘pequeno cuarto ou dormitorio nunha prisión ou convento’ (DLG). No lat. medieval, *cella* significou tamén ‘pequeno mosteiro’, afiliado a unha abadía ou á sé episcopal (MLLM). A igrexa desta parroquia conserva algúns restos da que foi románica, pero desconectados da forma orixinal (RLP V 313). En Pacios temos o plural de ‘pacio/pazo’, *palatium* en latín; pero houbo tamén o persoal *Palatius* (LE 364). Os Pedregás é tamén plural dun **petricale* (DEEH), colectivo de *petras* ‘pedras’. A Ponte de Neira foi unha *pons* ‘ponte’ romana e medieval, que aínda existe (modificada) sobre o río *Naria* ‘Neira’, nome pre-latino. A Rañoá debeu ser diminutivo de raña, unha **Raniolana*, herdade cativa, propia do posuidor *Ranius* (LE 367), ou “declive en el lecho de un río; sitio raído o arrasado por acción erosiva de las aguas o por un argayo” (TPH 185), a non ser que se vencellase con *aranea* ‘araña’(!) (DCELC v. arañar, roña; DEEH v. aranea). O Reconco cítase no ano 998: *In Ripa Nariae hereditate, quas mihi concessit mulier de Adulfo et de suos filios et jacet iuxta Reconco* (ES XL 406-407); tamén *Recouco* (?) en 1252 (NML 172). Equivale a *Recuenco* de 1063 en Oña (Burgos), que cita Menéndez Pidal (OE 23/2) e significa “terreno que da una vuelta en forma de seno o rinconada” (Encicl. Espasa). Parece un nome da familia de *conca/cunca* ‘terreo entre montañas que xunta as augas no mesmo río’, voz procedente do lat. *concha*. Luis Monteagudo (AB, p. 298) apunta a posibilidade de que fose *ri-vus concavus*. En portugués hai o apelativo “recôncavo: cavidade funda, concavidade, gruta, enseada”.

12. CERCEDA, San Pedro.

Chámase aquí *Cerceda* non só a parroquia, senón tamén un lugar dela, que leva o sufixo de abundancia *-eta > -eda*, engadido ó nome dunha árbore, derivado de *quercus* ‘aciñeira, caxigo’ (DEEH v. *quercetum*: *cerceda* ‘encina’; DCECH v. *chilca*; FG 082, 082/1-4). Docs.: *Sancta Eolalia de Zertzeta* anos 747, 897 (ES XL 359, 388); *Sanctam Eulaliam de Cerceda* en 1120 (ES XLI 299); *in territorio Farnadarios ecclesiam Sanctae Eolaliae de Cerzedo*, arredor de 1160 (BCML IX p. 312, n° 169c); *Cerceda* a. 1263 (NML 147); *San Pedro de Çeuçeda* a. 1462 (DCL n° 1150). *Cardexo* podería vencellarse con *cardus* ‘cardo’, co sufixo *-exo*, tal vez depreciativo, como en *Lugarexo*, *Penedexo*, etc., de dubidosa orixe, *-edium?/egium?* (LG 110). Hai un *Cardexo* coruñés en San Pedro das Enchousas (As Somozas), “*Cardezo*” en San Pedro de Corcoesto (Cabana de Bergantiños) e *Cardexía* en Filgueira (Lalín, Pontevedra). *Carpanzal* alude a un lugar onde abundaría a carpanza / carpaza, arbusto cistáceo con nome de orixe prerromana (DXL; OELG I p. 92-94). A *Veiga* ‘terreo húmido con herba verde’ din que foi palabra prerromana **vaika* (Menéndez Pidal, OE 13/1; Corominas, DCELC v. *vega*); en cambio, G^a de Diego supón a voz latina pouco probable (DEEH v. *vadica** ‘paso transitible’), e outros pensan nunha orixe árabe, *buq’a* ‘campo, val’, aínda menos verosímil (J. Vernet, en ELH I ...).

13. O CORGO, San Xoán.

O *Corgo*, nome desta parroquia e da capital do municipio, do hispano-lat. *corrugus* ‘canle de auga para lavar os metais nas minas’ (Plin. 33, 4), pasou a designar ‘camiño estreito de carro entre montes ou valados, regueiro, lameiro (DRAG; DCELC v. *cuérrago*; DEEH v. *corrugus*). Nun doc. de Celanova, ano 948 (TC 500; CDC 82), figura *corrogo qui discurret de Linarelios*, o cal pode indicar que era un arroio ou regueiro ou un simple camiño que iba desde Liñarellos ata ... J-P. Machado cita un doc. de 1087: *Et inde torna infesto per illo corrago qui discurret...*, e outro de 1178: *et vadit per directum usque ad corregum...* (DELP v. *córrego*). O *Alto de Gomeán* refírese a un outeiro cerca de Gomeán, topónimo que veremos aquí no n° 24. *Guimarás* reflicte o xenitivo *Wimaranis* dun antropónimo gótico *Wimara* (HGN 304; OPNH 296/1405). *Sendín* tamén foi xenitivo do nome persoal gótico *Sindinus/Sendinus* (HGN 241/24; OPNH 270/1228). *Serín* v. n° 6. O *Teso* ‘outeiro, monte escarpado, cume dun monte’, orixinárase probablemente no adxectivo lat. *tensus*, *a, um* (DCELC v. *teso*; OE 85/7; DEEH v. *tensus*).

14. CHAMOSO, Santo André.

A primeira mención de **Chamoso**, topónimo que corresponde agora a tres parroquias, atópase nun discutido documento do ano 569, que indica os límites do *Comitatus Flammosus* (ES XL 345). Posteriormente repítese sete veces *Flamosus* e catro *Clamosus* (NML 148 e 153); *Villam de Flamoso*, a. 1120 (ES XLI 298). En teoría, calquera destas formas puido ser a orixinaria; pero a máis apropiada toponímicamente non parece ser *Flammosus* ‘ardente, inflamado’, excepto que derive do verbo *flare* ‘soprar’, como *flamen* ‘vento’; cadraría mellor *Clamosus*, co sentido que lle daba o poeta Estacio a *clamosae valles* ‘vales resoantes, rúmorosos’ (Th. 4, 448). Por outro lado, se a orixe do topónimo fose un nome persoal, non se coñece o antropónimo *Flamosus*; en cambio Kajanto (TLC 269) recolleu o sobrenome persoal *Clamosus* ‘garruleiro, berrallou’, en consonancia con *clamosus altercator* de Quintiliano e *clamosus pater* de Xuvenal. O **Hospital** sería unha casa de *hospites* para hospedarse os camiñantes que recorrían a vía romana, medieval e moderna entre Lugo e Astorga. **Santo André** foi *Sanctus Andreas*, nome de orixe grega, indicador de ‘virilidade’. De **Vilapene** tratou Joseph M. Piel (NP p. 347), adxudicando esta *Villa* ó posuidor *Pennus* (LE 365; RL 377); este sobrenome romano cita o Tito Livio e Séneca (DLF); pero agora coñécese tamén *Penius* e *Pennius* (RL 140; OPPH 179).

15. CHAMOSO, San Bartolomeu.

Demondín tería que ver co *ribulo Onamundi*, ano 1042, que pasa por este lugar (NML 165); pero Piel e Kremer (HGN 190/9) poñen o antropónimo gótico *Mundinus* como orixe deste topónimo, anque non explican a sílaba *De-* inicial. Eu coido que debeu haber un antropónimo **Damundinus*, diminutivo de *Damondo/Damundus* (NMP 167; HGN 64/2; 121/4), o cal orixinou o topónimo *Damonde* en Portugal (DO-ELP). **Quintela** é un diminutivo de *quinta*, casa de campo propia de *Quintus*; a veces atópase *Quintanella* nos docs. anque non se refiren a este lugar. **San Bartolomeu** escribíase *Bartholomaeus* na Biblia Vulgata Latina, pero o nome é hebreo (OPNH 120/235) e parece que sería composto de *Bar* ‘fillo’ e *Tolm’ai* ‘Tolomeo’.

16. CHAMOSO, San Cristovo.

Abuín corresponde ó xenitivo de *Avolinus*, diminutivo de *avus* ‘avó’ (Verba, II, 1975, 46-48). **Don Xulián** representa a *Dominus* > *Domnus Iulianus*, con carácter de señorío e non haxionímico. **San Cristovo** foi

Sanctus Christophorus, nome grego e cristián do ‘portador de Cristo’. O **Souto** traduce a *saltus*, pero houbo tamén o antropónimo *Saltus* (RL 396).

17. ESCOUREDA, Santa María.

Ademais da parroquia, un lugar dela leva tamén o nome de **Escoureda**, co sufixo *-eda*, indicador de abundancia, xeralmente atribuído a vexetais. Documentábase *villa de Scaureta que iacet inter Tordena et Neira*, ano 982; *villa de Scaureda que iacet inter Tordena et Naria*, a. 982-990; *villa alia in Scaureda*, a. 993; *villam ...in Mazaneta (= Maceda), ubi dicunt Scaureda, iuxta fluvium Tordena*, a. 976 (TSA 23, 24, 26, 29). En galego normativo hai a palabra “**escoura**, residuo sólido e compacto que queda despois de queimar certas materias, coma o carbón, ou de fundir metais” (DLG); hai tamén a herba das ferreñas, chamada en castelán ‘escoria nodosa’ (NCVCG I 586). “*Escouredo*, s.m. Terreo malo e improductivo pola abundancia de pedras” (GDXL). A etimoloxía poderíase buscar no lat. hispánico *scauria*, que se menciona na lei romana de minas vispascense, probable variante do lat. *scoria*; despois aparece o mozárabe *escauria* (DCECH v. escoria). **Abragán** v. n° 1. **O Campo** v. n° 8. **A Chousa** foi unha herdade *clausa* ‘cercada’ e nada ten que ver co castelán “choza”, como propón R. Faure (DAE). **A Estrada** provén do lat. (*via*) *strata* ‘camiño empedrado’, participio do verbo *sternere* ‘tender polo chan’ (DCELC).

18. FARNADEIROS, Santo Estevo.

O nome de **Farnadeiros** lévano aquí dúas parroquias, e del escribín en *El Progreso* (8-VI-1994), relacionándoo coa familia léxica de *farina* ‘fariña’ e pole das plantas. Cítase *Farnatarios* en 897; *Farnadarios* en 1133, 1207, 1228 (NML 152); *ecclesiam Sancti Stephani de Farnadarios* en 1120 (ES XLI 299). **O Camiño Branco** componse da voz do lat. vulgar *camminus*, de orixe celta, e do adxectivo xermánico *blank* ‘brillante, branco’ (DCELC). **O Campo** v. n° 8. **Castro** v. n° 4. **Reguengo** sería un (*locus, fundus, etc.*) *regalengus*, de señorío do rei. **A Vila** foi *villa* en lat.

19. FARNADEIROS, San Pedro.

No testamento do bispo Odoario, ano 747, figura a *ecclesia de Sancto Petro de Farnatarios* (BCML IV 86; ES XL 359); en 897, *ecclesiam Sancti Petri de Farnatarios* (ES XL 388); *ecclesiam Sancti Petri de Farnadarios* en 1120 (ES XLI 299) e arredor de 1160 (BCML IX 313). **Fental**

indica un lugar abundante en *filictum* ‘fento’. Folarón quizabes pertence á familia de *fullo*, *-onis* ‘folón, batán, pisón’ e lat. vg. *fullare* ‘pisar’ (DCELC v. hollar; DEEH v. fullare, fullo). Non o rexistra Moralejo (TGL 267-272); pero pódese comparar con *fullaricium*, s. XII, ‘muíño de folón’ (MLLM) e *pertica fullaria* (LLMA); en Portugal existe “*Folarinha*, top. Fafe. Der. de folar?” (DOELP). Fompedriña deriva de *fons petrina* (feminino no lat. tardío) ‘fonte de pedra’ (TGL 106, 111, 129) ou de *Petrinus* (RL 378). Outeiro v. n.º 2. O Pacio v. n.º 11. Pelamio ‘pía ou lugar onde se sumerxían as peles dos animais para curtidas’ (DXL), provén de *pellis* ‘pel’, mesturada con *pilus* ‘pelo’, porque nos curtidoiros perdían as ‘peles’ o ‘pelo’ e quedaban ‘peladas’. O top. aséntase en **pellamen*, termo técnico (DELL). San Pedro leva nome gregolatino *Petrus*, derivado de *petra* ‘pedra’. Sernande foi antropónimo gótico *Sisenandus* (HGN 244/16; OPNH 275/1263) en xenitivo de posesión; cítase *villam de Sisenandi* en 897 (ES XL 388), *in Farnarios villa Sisenandi* en 998 (ES XL 407), *villam de Sisenandi / Sernandi* en 1120 e arredor de 1160 (ES XLI 299; BCML IX 313). En Trasfontao había en 1228 un *casale de transfontano de fonte petrina in farnadeiros* (JUB, t. I, p. 209). Vemos aquí o adxectivo *fontanus*, substantivado, referido a un regato que nace na Fompedriña, significado que ten *fontano / funtano* no Tombo de Celanova (LHP) e foi tamén nome persoal *Fontanus* (TLC 308). A Vacariza sería *vacaricea* relacionada con pasteiros ou estábulos de vaca, (*pabula/stabula*) *vacaricea*, derivados de *vacca* ‘vaca’ (DCELC); tamén hai *vacariz* ‘coiro de vaca curtido’ e *vacariza* ‘lugar onde se curten as peles’ (DXL). Vilar v. n.º 3; cítase en 1074 *in Flamoso, in valle quod vocitant sanctum Petrum, villa vocabulo Villare cum suis aiunctionibus* (TSA 97); *Villar de Farnadarios* en 1120 (ES XLI 299). Vilasusao equivale a *villa de susano* ‘vila de arriba’, adverbio derivado do lat. vg. *susum* = *sursum* (DCELC v. suso).

20. FOLGOSA, Santo Estevo.

O nome desta parroquia e da seguinte nada ten que ver con ‘folgar’, pero si con **fulicosa*, abundancial de *fulix* no lat. vg. coma *filix*, *-icis* ‘felgo, fento’ no clásico. En 1133 e 1383 era *Felgosa* (NML 152; LF, p. 586). O Carboeiro é una evolución normal de *carbonarius*, nome de oficio referido ó carbón. O Monte da Silva sería un *mons* ‘monte’ especificado por *silva*, arbusto enredoso e tamén nome persoal (TLC 339); en 1027 menciónase *Silva Aquilani, monte prope ribulo Tordena, term. de Gumilani* (NML 178). O Piñeiro é a árbore que dá como froito a *pinea* ‘piña’, producida polo *pinus*; en docs. medievais consta *Piniario* (OG 87-90; OELG I 238). Santo Estevo, protomátir cristián, tivo nome grego,

stéphanos ‘coroa, premio, honra, gloria’. A **Veiga de Anzuelos** é un sintagma formado polo apelativo **veiga**, visto no nº 12, especificado por **Anzuelos**, posible metátese de **Anucellos*, con referencia persoal como *Anucella* (TLC 301) ou apelativo castelanizado, procedente de **hamicellus* ‘amocelo, anzol’, diminutivo de *hamus* ‘gancho’ (DEEH; DCELC v. anzuelo).

21. FOLGOSA, San Martiño.

Coedo v. nº 1. **Coto** podería vir do antropónimo *Cottus*, como en Vilacote; pero máis ben parece unha voz prerromana **cotto* ‘elevación do terreo’, como opina Menéndez Pidal (OE 85/1; TPH 267-275). **Reboredo** leva o sufixo de abundancia *-etum* > *-edo*, sobre o fitónimo *robur, roboris* ‘carballo’ (“roble” en castelán). En **Seoane** tivo que haber unha ermida ‘de San Xoán’ < *Sancti Iohannis*. De **Vilacorbe** ocupouse Piel en Verba (XI, 1984, p. 18) propoñendo a hipótese dunha **Villa Curvi*, “explicación que tería a súa justificación no cognome latino *Curvus* (Kajanto p. 245) ... A hipótese *corvus* = ‘corvo’ (ave) mal merece ser tomada en consideración”. Non obstante, eu coido que puido ser unha *Villa Corvii*, é dicir, a vila de *Corvius* (LE 234).

22. FONTEITA, Santiago.

Da igrexa románica desta parroquia ocupouse primeiro A. López Valcárcel (BCML VIII 167-170) e ultimamente J. Delgado (RLP V 323-326). O profesor Moralejo (TGL 107) explica **Fonteita**, como “*Fonte tecta* <<cubierta>>, con haplología de las sílabas semejantes”. Cítase **Fonteita** en 1027 e como termo de *Villa Gumilani* en 1312 (NML 153-154). Pero tamén puido ser unha **Fonte (de) Eita**, nome persoal dun posuidor que vemos rexistrado no TC, TSA, TSO, OPNH 151/451. Machado (DOELP) trae **Casaldeita** e **Torredeita**, como se fosen **casal** e **torre** do posuidor **Eita**. O **Barrio**, *barrium* no lat. medieval (MLLM), segundo opina Corominas (DCELC) tería a orixe no árabe *barri* ‘exterior, arrabalde’ (DCELC). Pero Machado (DOELP) escribe que o top. **Barrio** vén “do voc. ant. *bárrio*, que, julga-se, significava ‘local ermo e inculto cerca de outro ja cultivado e povoado’. Oríxine obscura. A hipótese arábica é seductora (sugestións fonética e semántica), mais serve? Teríamos, em primeiro lugar, de comprobar aquele sentido no voc. port. para o aproximar de *barrâ*, -de fóra- e de *barriâ*, -campo, campos-”. En bastantes docs. hispanos figura *barrio, bario, uarrio, varrio* (LHP); pero sorpréndeme que non se mencione ningún galego. **Calistro** parece alteración vulgar de *Callistus*, nome persoal (DLF; OPNH 131/306), orixinado no

grego *kállistos* ‘moi fermoso’, superlativo de *kallós*. Tamén poderíamos supoñer un hipocorístico **Callistulus*, con rotacismo final coma en *sabulum* > xabre. A Costa de Pandos contén o lat. *costa* ‘ladeira’, determinada por unha configuración de montículos alombados ou por familiares do persoal *Pandus* ‘alombado’ (TLC 245). Chavín foi xenitivo do nome persoal *Flavinus/Flavinus* (RL 80; TLC 227), indicando unha vila propia de tal home. O Mesón dos Ramos contén Mesón, visto no núm. 10, o cal está determinado quizabes por descendentes do persoal *Ramus* (TLC 337) ou por outra circunstancia publicitaria. O Noviño parece diminutivo de *novus* ‘novo’ ou *Novius* (DLF). Rubial baséase tal vez no substantivo lat. *rubia* ‘rubia, granza’ (planta para tintura), da que sería un colectivo co sufixo -al. San Lourenzo tiña o nome latino *Laurentius*, quizabes derivado de *laurus* ‘loureiro’ ou da cidade *Laurentum*. Soutolubián puido ser *Saltus Lupianus* (TLC 327); pero en 962 e 976 figura o antrop. gótico *Lubilani/Lubiani presbiter* (TC 8, 235). Trasmelán indica un lugar situado *trans Manilanem*, acusativo este do antropónimo gótico *Manila*, -anis (HGN 177/18; OPNH 218/901), que orixinou o top. Meilán. Vilaboa traduce a *villa bona*; cítase arredor de 1160 *in ripa Tordena villa quam dicunt bonam* (BCML IX 312). Vilamarín v. n° 8.

23. FRANQUEÁN, Santa María.

Chámase Franqueán a parroquia e unha aldea, denominación que lle veu dada por *Frankila*, -anis, antropónimo gótico (HGN 102/2; OPNH 173/609). Cítase *Franquiani* en 1133 e *Franquian* en 1233 e 1260 (NML 154). Estes e outros interesantes datos epigráficos e históricos máis explicitados pódense ler no estudio que da súa igrexa románica fai J. Delgado (RLP V 331-339). Cima de Vila vencella aquí nun sintagma dous apelativos, *cyma* ‘cume’ e *villa*. A Ermida en lat. era *eremita*, nome derivado do grego *éremos* ‘ermo’; ten por titular a San Bernabé, nome hebreo dun apóstolo de Xesucristo. Escardel puido ser xenitivo do diminutivo **Scardellus*, dado que houbo o antropónimo *Scardius* (RL 164), vencellado tal vez con *scardia*, que era unha herba, citada por Apuleio (DLF) e denominada *aristolochia* por Plinio, á que o P. Merino na Flora de Galicia lle chama ‘cabeza de cobra’. Menéndez Pidal (OE 36/a) cita Escardiel en Sevilla. O Monte da Silva xa o vimos no n° 20 e probablemente foi o monte que en 1027 chamábase *Sylva Aquilani* (NML 154, 178). De Oubime escribiu Joseph M. Piel en “Homenaxe a R. Otero Pedrayo”, p. 64 (Vigo 1958): “Creio que a raíz deste topónimo está en *Euphemius*, tirado do gr. *Eu-phemos* ‘o bem falante’. A sonorización do *ph(=f)* em *b(v)* é normal. O *i* tónico deve-se ao *i* longo de *Eufemi(i)*, que afectou metafónicamente o *e* da forma primitiva. Creio que bastam estes criterios histórico-

fonéticos para firmar suficientemente a etimología que temos em vista” ... Piel non contempla a posibilidade do antrop. *Auimius* (CIL II 433 = RL 30). O Outeiro v. n° 2. O Vilar v. n° 3.

24. GOMEÁN, Santiago.

O nome desta freguesía, que ten igrexa románica do século XII (RLP V 341-344), vénlle dado por unha aldea súa, que se chama **Gomeán**, orixinado no antropónimo gótico *Gumila*, *-anis* (HGN 144/17). En 1027 figura unha *villa Gumilani* e un celeiro de *Gomian* en 1316 (NML 155-156). En **Alfonxe** vemos o antropónimo gótico *Adefonsus/Aldefonsus/Alfonsus* (HGN 3/5; OPNH 90/22), en xenitivo; en 1027 constan *hereditates de Adefonsi*, como termo de *Villa Gumilani*. O **Castro** v. n° 4. **Escardel** v. n° 23. **Matafaxín** parece un composto de **matta* ‘mata’, voz prerromana (DCELC) e do xenitivo dun nome persoal gótico *Faginus* (HGN 83/7b); en 1027 había *in monte Fagini* unha porción de herdade, no límite de Gomeán (NML 152 e 162). O **Pacio** v. n° 19. O **Torrón** é un anaco pequeno de *terra*, se non equivale aquí a ‘torreón’ ou se quizabes foi propiedade dun home chamado *Turronius* (LE 160). O **Val** e **Valverde** conteñen o apelativo latino *vallis*, determinado no segundo caso polo adxectivo *viridis* ‘verde’ ou quizabes polo antropónimo *Virdius* / *Viridius* (RL 210) en xenitivo. A **Veiga de Anzuelos** v. n° 20.

25. LAPÍO, San Miguel.

O nome **Lapío**, propio desta parroquia e dunha aldea súa, non se debe confundir co *montem Lapium* en 569, *in monte Lappio ecclesia Sancte Marie* en 747 (ES XL 345, 361; NML 158), que corresponde xeograficamente a Labio, anexo de Santa María de Bascuas, senón que debeu orixinarse nun antropónimo **Lappidius*, baseado en *Lappius* (LE 424), aunque puido ter quizá influencia de *lapideus* ‘de pedra’. En 1074 figura *in Flamoso ecclesia vocabulo sancti Michaelis et villa vocitata Lapiu cum aiunctionibus suis et iacent ambas inter Neira et Mineo* (TSA 97). En 939 Gugina Eriz doa ó mosteiro de Ferreira de Pallares “*terras de Lappium que fuerunt de parentes meos vel abios*” (ASR, p. 122). O **Barreal**, escrito *barrial/barial* en docs. leoneses, aa. 952-1104 (LHP), alude a un sitio de moito barro, voz prerromana (DCELC). No DRAE “barrial” dase como “adj. ant.” e “aplicábase a tierra gredosa o arcilla”. Corominas di que “*barreal* es grafía incorrecta”; e serao para o castelán, pero non para o galego. **Casisaldo** foi *Casa Sisoaldo*, antropónimo gótico (HGN 244/23; OPNH 276/1266). A **Peneda** paréceme verosímil que

fose “*pineta*”, a. 1047 (LHP), “pineda, pinar” en castelán; pero podería ser tamén un abundancial de *pinna/penna* ‘pena’. A esta familia léxica pertencen aquí Os Penedos ‘pedras moi grandes’.

26. LAXOSA, Santiago.

A aldea de Laxosa, que lle deu o nome a tódala freguesía, aparece no ano 1000 como *villa Lagenosa* (NML 158), *Lageosa* en 1306 (LF p. 545) e, como se ve, indica abundancia de laxes, que vimos no nº 9. **Aira-monte** contén o lat. *area* ‘aira/eira, espacio desprovisto de construción’, e *mons, montis* ‘monte’; pouco probable é que fose xenitivo do antrop. gótico *Ariemundus* (HGN 18/8), por ser este unha variante de *Argemondo* (OPNH 108/148). As Carochas, ‘talos ocos dunha árbore carcomidos polo caruncho’, en opinión de García de Diego (DEEH, EE 378) relacionaríanse con *cariceus* ‘podre’, epíteto que non atopo nos dicionarios latinos, pero poderíase supoñer con base en *caries: putredo lignorum*, despois toda especie de vetustez, caries, podremia, en relación co grego *keráidso* ‘eu estrago’ e mesmo con *kêr* ‘morte’ (DELL). **Donalbán** cítase arredor de 1160: *In ripa Flamosi villam quam dicunt Dunalbam* (BCML IX 312; NML 150). Xa se ve que sería a vila de *Dominus* > *Domnus Albanus* (TLC 181; ILER índice). A **Eirexa** é nominativo de *ecclesia*, vista no núm. 3. A **Estación** procede do lat. *statio*, que aquí alude a unha ‘parada’ do tren de ferrocarril. O **Lousado** deriva de *lapis lausia* ‘lousa’ (DCELC v. losa; DEEH 772); pode aludir a teito ou a pavimento de lousas / lastras. A **Ponte do Vao** refírese a unha *pons* ‘ponte’, feminino no lat. vg., e a un *vadum* ‘vao’= paso por un río.

27. MACEDA, San Pedro.

Hai nesta parroquia a aldea de Maceda, a *Villa Manzaneta* de 1027 (NML 161) e *Mazaneta* en 976, que vimos no nº 17, nome que procede do lat. *matiana* ‘mazá’ co sufixo de abundancia *-eta*. As **Casetas** son diminutivo de *casa* co sufixo do lat. vg. *-etta*, variante de *-itta* (ILV nº 37). **Vilariño** é un diminutivo de *vilar*, v. nº 3; pouco verosímil, anque posible, sería “*villa Arinius*”, nome persoal (LE 125) en aposición e caso recto, coma Vila Xurxo.

28. MANÁN, San Cosme.

Veremos aquí repetido o topónimo **Manán**, que procede dun antropónimo gótico *Manna*, *-anis* (NPM 177; HGN 177/17a). A **Campa** v. nº 2. **Lamapulleira** v. nº 4. **Manán de San Cosme** chámase así polo titular

da parroquia, *Sanctus Cosmas* ‘o limpo’, nome grego. O **Rego** parece traducir o lat. *riguus*, usado por Plinio (DLF); pero Corominas di que é deverbal de *rigare* ‘regar’ e dunha voz iberovasca **recu*, con base celta en “*rica* ‘surco’” (DCELC v. regar).

29. MANÁN, Santa María Madanela.

Só ten un lugar que se chama **Manán de Santa María**, para distinguilo de Manán de San Cosme, visto no nº 28. A Santa titular corresponde con metátese a María Magdalena > de Magdala, cidade de Palestina (do hebreo *migdal* ‘torre’).

30. MAREI, Santa María.

O nome parroquial orixinouse na aldea de **Marei**, que antes sería xenitivo do antropónimo gótico *Manaredus* (CDL II 383 vº; OPNH 217/896), non de **Amalaredus* (?), suposto deste xeito por Piel e Kremer (HGN 12/2; 173/N.); cítase en 1120 *hereditates de Maarey* (ES XL 299); arredor de 1160 *in territorio Flamoso villam de Maurey cum ecclesia Sanctae Mariae* e unha herdade de *Marij* (BCML IX p. 312, nº 156 e 159b); en 1197 *Sª Mª de Mauree* (NML 162); en 1283 *Maaree* (NML 160). En *Maurey / Mauree* o copista quizá puxo *-u-* por *-n-*. Barreiros responde a un plural de oficio ou do sitio onde se atopa e fabrican obxectos de *barro*, voz esta de orixe prerromana (DCELC). Coedo v. nº 1. Lence derivaría do xenitivo de *Lentius* (LE 313), xeniticio latino; menos verosímil parece partir de *Legentius*, como fai Joseph M. Piel (NP, p. 315). O **Loureiro** originárase nun suposto **laurarius*, como propón Gª de Diego (DEEH), derivado de *laurus* ‘loureiro’. En docs. de Samos figura un lugar (pero non este) chamado 7 veces *Laurario* (TSA 44, 47, 49, 53, 55, 207, 246). **Mariño** traduce o nome persoal *Marinus* (TLC 308) ou *Marinius* (LE 188), formado sobre *mare* ‘mar’. O **Outeiro** v. nº 2. Para **Samprizón**, escribe Moralejo (TGL 42 e 46 nota 10), “da tal vez alguna luz un *Sampriz*, de *Sancti Prisci*, que se halla en Leite ... como portugués: aquél pediría un *Sancti Priscioni* lo más probablemente”. Non obstante, dado que algúns paisanos do lugar pronuncian “*Semplizón*”, non sería este un haxiotopónimo, senón máis ben un nome persoal latino *Simplicius* (TLC 253), que na declinación medieval faría o xenitivo *Simplicionis*, como *Firmus*, *-onis*, *Petrus*, *-onis*, etc. (ILV nº 362). **San Simón** é un haxiónimo no que *Sanctus Simon* se cruzaría con *Symeon* (Gen. 29, 33). O **Souto** v. nº 16. **Vilanova** corresponde ó lat. *villa nova*.

31. PARADELA, San Fiz.

O nome **Paradela**, propio aquí da parroquia e dunha aldea súa, é un diminutivo do lat. *parata* ‘parada’, participio de *parare* ‘parar e prepararse para novamente camiñar’. **Chamoso** v. n° 14. O **Placer** podería derivar do verbo lat. *placere* ‘pracer’; pero en castelán **placer** tamén significa ‘banco de area nun río ou no mar’ coma o portugués *parcel*, e debe ter outra etimoloxía, tal vez relacionada con *platea* ‘praza’ (DCELC). **Pousada** vén do participio de *pausare* ‘pousar’, en relación con ‘parada’ e con ‘paradela’; noméase *in littore Minii villam de Pausata*, a. 1120 (ES XLI 298). **San Fiz** foi *Sanctus Felix, -icis*. **Vilanova** v. n° 30.

32. PEDRAFITA, San Miguel.

Nesta parroquia está a aldea de **Pedrafita**, denominación que traduce a *petra ficta*, participio de *figere* ‘fixar, cravar’; correspondería a algún miliario na vía romana entre Lugo e Astorga, a cal pasaba por aquí. **Lamas** v. n° 4.

33. PIÑEIRO, Santa María.

Ademais de nome parroquial, **Piñeiro** é aquí o dunha aldea, o cal queda visto no n° 20. **Quetesende** foi xenitivo dun nome persoal gótico *Quetesindus* (HGN 161/6), o posuidor de lugar.

34. QUEIZÁN, Santa María.

Repítese o nome parroquial en dúas aldeas, **Queizán de Abaixo** e **Queizán de Arriba**, aludindo a dous niveis topográficos *bassus* e *ripa* dunha vila propia dun home chamado posiblemente *Caecianus* (TLC 142) ou *Canicianus* (RL 308). Piel e Kremer (HGN 161/11) explican o top. **Queizán**, supoñendo con asterisco e signo de interrogación un nome persoal gótico **Quit-iza* (?), emparentado con *Wittiza*; pero non é verosímil que se perdesa o *-t-* ou dobre *-tt-*. **Arroxos** son o plural dun vocábulo hispánico prerromano correspondente a *arrugia*, que en Plinio significa ‘galería longa de mina’ (DCELC v. arroyo; DELP v. arroyo). Formas medievais hispánicas pódense ver en LHP v. *arrogio, arogio, aroio, arrodio, arrogo, arroio, arroyo, arugio, roigo, roio, royo*. **Caxín** tal vez sería o antropónimo *Cassinus* (TLC 161), en xenitivo, cambiando o dobre *-ss-* en *-x-*, coma nos vulgares *vessica* > vexiga, *passar* > paxaro (DCELC). A **Granda** é redución de gándara ‘terreo areoso e pedregoso con vexetación salvaxe de pouca altura’, voz de orixe prerromana

(DCELC v. gándara; DEEH v. ganda*). Os Muíños derivan do lat. (*saxum*) *molinum* ‘pedra de moer’ (DCELC). Ramos tanto pode evocar o fitónimo *ramus* ‘ramo’ coma o antropónimo *Ramus* (TLC 337).

35. QUINTE, Santalla.

Podemos ver no nome desta parroquia e dunha aldea súa o xenitivo do antropónimo *Quintius/Quintus* (RL 153). Menciónase *Quinte/Quinti* en 747, 897, 1133, 1226, 1253 (NML 171); *Sanctam Eulaliam de Quinti*, a. 1120 (ES XLI 299). Da súa igrexa románica tratou J. Delgado (RLP V 303-307) citando datos históricos e bibliografía. Arrabaldo é palabra orixinada no hispanoárabe *rabád* (DCELC v. arrabal). Para Coeses, Framil e Porto vale a pena traer aquí o texto do ano 897: *ex alia parte Minei in eodem Porto Framiri in territorio Flamosi Ecclesiam S. Eolaliae de Quinte cum ipsa Villa de Quinte, quam fundaverunt servi nostri Quilinus, Verinus, Miro, Sirio, Seneorina, Maria, Lareigus, Minax et Asoredus; in ipso Portu de Framiri villam de Coeses ...* (ES XL 388). Outra grafía neste mesmo doc. é *Colegeses* (ES XL 386), a cal repítese en 959; pero en 1027 volve *Coeses*, e máis adiante, en 1078 e 1185, *Coeses* (NML 148); *villam de Coeses* en 1120 (ES XLI 299). Posiblemente a base deste topónimo sería o lat. *caulis / colis / coles* ‘talo das plantas’ (DLF). Algo máis explícito é Framil, que se escribía *Framiri* en 997, e *Framir* en 1133, 1258 (NML 154) e corresponde ó xenitivo do antropónimo gótico *Framirus* (HGN 100/2; OPNH 172/605), tal vez variante de *Falamirus* (HGN 84). Finalmente está Porto, que traduce o lat. *portus* ‘paso dun río’.

36. SABAREI, Santa María Madanela.

Ademais de A Estrada, vista no nº 17, hai aquí dúas aldeas, Sabarei de Abaixo e Sabarei de Arriba, as cales levan o nome gótico de persoa *Sabaredus* (HGN 227/9; OPNH 263/1179) en xenitivo.

37. SEGOVIA, San Xoán.

O nome da parroquia é tamén aquí o da aldea de Segovia, que ten por base a raíz **segh-*, moi abundante en nomes celtas da Península, p. ex. as cidades celtibéricas *Segovia* e *Segobriga* ou as persoas *Secovesos*, *Segei*, *Seggues*, *Segilus*, *Segisami*, *Segius*, *Segontius*, etc. (OPPH 201-203). Nunha lápida do Museo Provincial de Lugo tamén leron *Secuia* (IRG II p. 65, nº 38) ou *Seguia* (IRL nº 80). San Xoán foi S. *Iohannes*, nome hebreo do precursor de Xesucristo. Vilaceleiro figura como *Villa*

Celario en 787 e 1130 (NML 147), onde podemos ver un nome persoal de oficio *Cellarius* (RL 312; DLF) en aposición con vila, coma Vilaxurxo, Vilafernando ou tamén o apelativo *cellarium* ‘celeiro, tulla, almacén’.

38. VILACHÁ, San Xiao.

A única poboación parroquial ubícase na aldea de **Vilachá**, que era *Villa plana* no ano 572, 747, 897, 975, 1027, 1051, 1246 (NML 184-185).

Índice alfabético, co número da parroquia

ABRAGÁN 1	CASTRILLÓN 10	Fental 19
Abragán 17	Castro 4, 18, 24	Folarón 19
Abuín 16	Caxín 34	FOLGOSA,SANTO
Aceñas 2	CELA 11	ESTEVO 20
ADAI 2	CERCEDA 12	FOLGOSA,SAN
Airamonte 26	Chamoso 31	MARTIÑO 21
Alfonxe 24	CHAMOSO,	Fompedriña 19
ALTO 3	SANTO ANDRÉ 14	Fonteboa 3
Alto de Gomeán 13	CHAMOSO,SAN	FORTEITA 22
ANSEÁN 4	BARTOLOMEU 15	Fontoira 10
Arrabaldo 35	CHAMOSO,SAN	Framil 35
Arroxos 34	CRISTOVO 16	FRANQUEÁN 23
ARXEMII 5	Chavín 22	Golás 3
Barreal 25	Chousa 17	GOMEÁN 23
Barreiros 30	Cima da Vila 23	Granda 34
Barrio 22	Coedo 1, 21, 30	Guimarães 13
BERGAZO 6	Coeses 35	Hospital 14
Bocelo 7	CORGO 13	Lago 1
Boelle 5	Corral 4	Laguiño 1
CABREIROS 7	Costa de Pandos 22	Lamapulleira 4, 28
Calistro 22	Coto 21	Lamas 32
Camiño Branco 18	Demondín 15	LAPÍO 25
Campa 28	Donalbán 26	Laxes 9
Campas 2	Don Xulián 16	LAXOSA 26
CAMPELO 8	Eirexa 26	Lence 30
Campo 17, 18	Eirexe 3	Lidor 10
CAMPOSO 9	Ermida 23	Loureiro 30
Carboeiro 20	Escardel 23, 24	Lousado 26
Cardexo 12	ESCOUREDA 17	MACEDA 27
Carochas 26	Estación 26	Manán de San Cosme 28
Carpanzal 12	Estrada 17, 36	Manán de Santa María 29
Carreira 7	FARNADEIROS,	MANÁN, SAN COSME 28
Casanova 3	SANTO ESTEVO 18	MANÁN,
Casetas 27	FARNADEIROS,	Sª Mª MADANELA 29
Casisaldo 25	SAN PEDRO 19	MAREI 30

Mariño 30	Queizán de Abaixo 34	Seoane 21
Matafaxín 24	Queizán de Arriba 34	Serín 6, 13
Mesón do Caldeiro 10	Quetesende 33	Sernande 19
Mesón dos Ramos 22	QUINTE 35	Souto 16, 30
Monte da Silva 20, 23	Quintela 15	Soutolubián 22
Mourelle 4	Ramos 34	Teso 13
Muíños 34	Rañoá 11	Torre 4
Neda 5	Reboredo 21	Torrón 24
Noviño 22	Reconco 11	Trasfontao 19
Oubime 23	Rego 28	Trasmeilán 22
Outeiro 2, 19, 23, 30	Reguengo 18	Vacariza 19
Pacio 19, 24	Rioseco 8	Val 24
Pacios 11	Rubial 22	Valverde 24
PARADELA 31	SABAREI 36	Veiga 12
Pedradreita 10	Sabarei de Abaixo 36	Veiga de Anzuelos 20, 24
PEDRAFITA 32	Sabarei de Arriba 36	Vigo 3
Pedregás 11	Samprizón 30	Vila 18
Peizás 4	San Bartolomeu 15	Vilaboa 22
Pelamio 19	San Cristovo 16	Vilaceleiro 37
Peneda 25	San Fiz 31	Vilacorve 21
Penedos 25	San Lourenzo 22	VILACHÁ 38
Piñeiro 20	San Martiño 5	Vilagamelle 7
PIÑEIRO 33	San Pedro 19	Vilamarín 8, 22
Placer 31	San Simón 30	Vilanova 30, 31
Ponte de Neira 11	San Xoán 37	Vilapene 14
Ponte do Bao 26	Santalla 3	Vilar 3, 19, 23
Portela 4	Santo André 14	Vilariño 27
Porto 35	Santo Estevo 20	Vilasusao 19
Pousada 31	SEGOVIA 37	
QUEIZÁN 34	Sendín 13	

Siglas bibliográficas:

AB = *Anuario Brigantino*, 1999.

AS = A. Holder, *Alt-celtischer Sprachschatz*, 3 vols. Graz 1962.

ASR = Emilio Sáez, *Los ascendientes de San Rosendo*, Madrid 1948 (Separata de Hispania, Nº XXX).

BCML = *Boletín de la Comisión de Monumentos de Lugo*, 9 vols. 1941-1978.

CDC = E(+) - C. Sáez, *Colección Diplomática de Celanova*, Universidad de Alcalá 2000.

CDL = V. Cañizares, *Colección Diplomática*, Arquivo Catedral de Lugo (inédita).

CDM = E. Cal Pardo, *Colección diplomática medieval do arquivo da catedral de Mondoñedo*, Santiago 1999.

CDVD = J-L. Novo Cazón, *El Priorato santiaguista de Vilar de Donas; Colec. Diplom. La Coruña* 1986.

CIL = *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berlín.

CPR = Fr. P. Rodríguez, *Colección Diplomática*, Arquivo Catedral de Lugo (inédita).

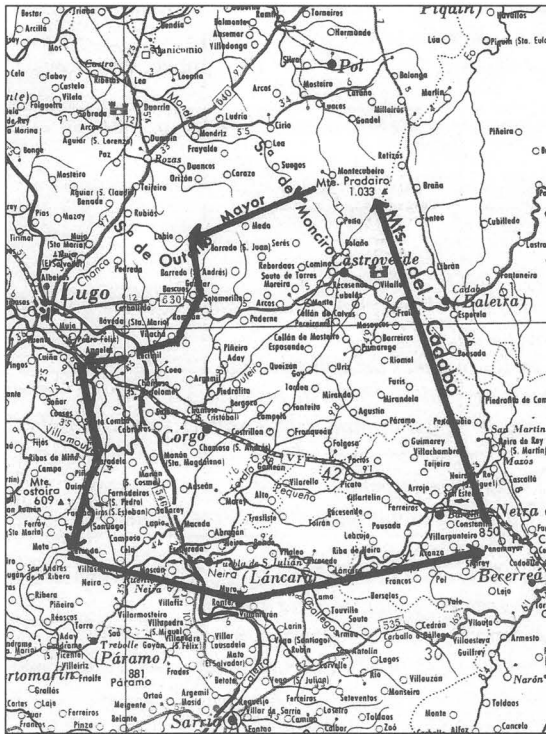
DAE = R. Faure & al., *Diccionario de apellidos españoles*, Madrid 2002.

- DCECH = J. Corominas - J. Pascual, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, 6 vols. Madrid 1980-1991.
- DCELC = J. Corominas, *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*, 4 vols. Madrid 1954-57.
- DCL = Mª X. Portela Silva, *Documentos da catedral de Lugo século XV*, Santiago de Compostela 1998.
- DEEH = V. García de Diego, *Diccionario etimológico español e hispánico*, Madrid 1985.
- DEGC = E. Rodríguez González, *Diccionario enciclopédico gallego-castellano*, Vigo 1958.
- DELL = A. Ernout et A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Paris 2001.
- DELP = J-P. Machado, *Dicionário etimológico da língua portuguesa*, 5 vols. Lisboa 1977.
- DG = P. Madoz, *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, 16 vols. Madrid 1845-50.
- DLF = F. Gaffiot, *Dictionnaire latin français*, Turin 1993.
- DLG = *Diccionario da Lingua Galega*, edic. da Real Academia Galega e Instituto de Lingua Galega, 1990.
- DRAG = *Diccionario da Real Academia Galega*, A Coruña 1997.
- DXL = Aut. varios, *Diccionario Xerais da Lingua*, Vigo 1986.
- EE = V. García de Diego, *Etimologías españolas*, Madrid 1964.
- ELH = *Enciclopedia Lingüística Hispánica*, tomo I, Madrid 1960.
- ES = H. Flórez - M. Risco, *España Sagrada*, 51 vols. Madrid 1747 ss.
- FG = G. Navaza Blanco, *Fitotoponimia galega*, A Coruña 2006.
- FLP = M. Vázquez Seijas, *Fortalezas de Lugo y su provincia*, 6 vols. Lugo 1955-73.
- GDXL = AA. VV. *Gran Diccionario Xerais da Lingua*, Vigo 2001.
- GEG = *Gran Enciclopedia Gallega*, 30 vols. Santiago 1974 ss.
- GPL = M. Amor Meilán, *Geografía del Reino de Galicia. Provincia de Lugo*, Barcelona, sen data.
- GPR = H. Solin, *Griechischen Personennamen in Rom*, Berlin 1982.
- HGN = Joseph M. Piel - Dieter Kremer, *Hispano-gotisches Namenbuch*, Heidelberg 1976.
- HPL = M. Amor Meilán, *Historia de la Provincia de Lugo*, 7 vols. Lugo 1918-27.
- IAL = Aut. varios, *Inventario artístico de Lugo y su provincia*, 6 vols. Madrid 1976-1983.
- ILER = J. Vives, *Inscripciones latinas de la España romana*, Barcelona 1971.
- ILV = C.H. Grandgent, *Introducción al latín vulgar* (traduc. do inglés), Madrid 1970.
- ILV* = W. Wäänänen, *Introducción al latín vulgar* (traduc. do francés), Madrid 1967.
- IRINDO = Aut. varios, *Diccionario da lingua galega*, Ir-indo Edicións, Vigo 1986.
- IRG II = F.Vázquez Saco y M. Vázquez Seijas, *Inscripciones Romanas de Galicia. II. Provincia de Lugo*, Santiago 1954.
- IRL = F. Arias Vilas -P. Le Roux - A. Tranoy, *Inscriptions Romaines de la Province de Lugo*, Paris 1979.
- JUB = "JUBILATIO. Homenaje de la Facultad de Geografía e Historia a los profesores D. Manuel Lucas Álvarez y D. Ángel Rodríguez González", 2 vols. Univ. de Santiago de Compostela 1987.
- LE = W. Schulze, *Zur Geschichte lateinischer Eigennamen*, Berlín 1966.
- LF = *Liceo Franciscano*, 1997.

- LG = E. Rivas Quintas, *Lingua galega. Historia e fenomenoloxía*, Lugo 1989.
- LLMA = A. Blaise, *Lexicon latinitatis Medii Aevi*, Turnhout (Belgique) 1998.
- LHP = R. Mdez. Pidal, R. Lapesa, C. García, *Léxico hispánico primitivo*, Madrid 2003.
- Luc = *Lucensia. Miscelánea de cultura e investigación*. Biblioteca Seminario Diocesano. Lugo.
- MG = J. Freire Camaniel, *El Monacato Gallego en la Alta Edad Media*, A Coruña 1998.
- MLLM = J-F. Niermeyer, *Mediae latinitatis lexicon minus*, Leiden 1997.
- MP = E. Cal Pardo, *El Monasterio de San Salvador de Pedroso en Trasancos*, La Coruña 1984.
- NCVCG = J-S. Crespo Pozo, *Nueva contribución a un vocabulario castellano-gallego*, Orense 1972, A Coruña 1979, 1982, 1985.
- NL = F. Cabeza Quiles, *Os nomes de lugar*, Vigo 1992.
- NML = *Nomenclátor toponímico medieval de la diócesis de Lugo*, public. en Lucensia, 5, 1992, 139 ss.
- NMP = *Nombres medievales de personas en el Archivo Catedral de Lugo*, publ. en Luc. 8, 1994, 163-190.
- NP = Joseph M. Piel, *Nomes de “possessores” latino-cristãos na toponímia asturo-galego-portuguesa*, en *Biblos*, XXIII, 1947, pp. 143-407.
- NT = F. Cabeza Quiles, *Os nomes da terra*, Noia 2000.
- OE = R. Menéndez Pidal, *Orígenes del español*, Madrid 1964.
- OELG = Fr. M. Sarmiento, *Onomástico etimológico de la lengua gallega*, edición y estudio de J.L. Pensado, 2 vols. A Coruña 2000.
- OG = A. Veiga Arias, *Algunas calas en los orígenes del gallego*, Vigo 1983.
- OPNH = E. Rivas Quintas, *Onomástica persoal do Noroeste hispano*, Lugo 1991.
- OPPH = Mª L. Albertos, *La onomástica personal primitiva de Hispania Tarrac. y Bética*, Salamanca 1966.
- RDTP = *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*.
- RL = H. Solin et O. Salomies, *Repertorium nominum gentilium et cognominum Latinorum*, Hildesheim 1988.
- RLP = J. Delgado Gómez, *El románico de Lugo y su Provincia*. tomo V, A Coruña 2004.
- RPH = J. Blázquez, *Religiones primitivas de Hispania*, Madrid 1962.
- TACS = M. Lucas Álvarez, *Tumbo A de la Catedral de Santiago*, Santiago 1998.
- TC = J-M. Andrade Cernadas, *O Tombo de Celanova*, 2 vols. Consello da Cultura Galega, Santiago 1995.
- TCav = *El Tombo de Caaveiro*, na revista eumesa “Cátedra”, N° 3-4, 1996-97.
- TG = V. Olano Silva, *Toponimia gallega*, en RDTP, I, 1945, 653-666; V, 1949, 627-662; X, 1954, 190-227.
- TGL = A. Moralejo, *Toponimia gallega y leonesa*, Santiago 1978.
- TLC = I. Kajanto, *The latin cognomina*, Roma 1982.
- TPH = R. Menéndez Pidal, *Toponimia prerrománica hispana*, Madrid 1968.
- TSA = M. Lucas Alvarez, *El Tombo de San Julián de Samos (siglos VIII-XII)*, Santiago 1986.
- TSO = P. Loscertales, *Tumbos del Monasterio de Sobrado de los Monjes*, 2 vols. Madrid 1976.
- TV = A. Rodríguez González, *O tumbo Vermello de Don Lope de Mendoza*, Santiago 1995.

APÉNDICE

Como complemento do estudo anterior, parece oportuno recoller aquí o texto referido ó Condado de Chamoso, sinalado no ano 572 polo rei suevo de Galicia “*Theodomirus cognomento Mirus*”, tal como figura no Tumbo Vello de Lugo, fol. 5 vº, que está no Archivo Histórico Nacional de Madrid e foi publicado por Flórez, *España Sagrada*, XL, p. 345; pero no Arquivo da Catedral de Lugo hai estoutra copia de Cañizares, *Colec. Diplom.* I 4-8:

Límites do Condado de Chamoso no ano 572

Primus Comitatus Flamosis oritur ubi intrat flumen Neira in Mineo; deducitur ad Montem Pando, proceditque ad Penam Maiorem, et inde ad Cubarium Montem, vaditque in directum ad Cirum Montem, vertitur ad Montem Lapium, procedens in directum ad Petram Curvam, et inde ad Villare Valentum, deduciturque per Petruzo de Vaascones, recta linea per illo Monte Ramiri in directa ad Villam Planam, exiens in directum ad Funtanum Verminosum, ingrediturque in Tinulezo procedens ad Recemir villam, progrediens ad illa Mamola de Monte Barone, per cacumen montis intrat in Elebrone, ubi intrat in Mineo.

Sobre este texto fixen unha eséxese toponímica que foi publicada no xornal de Lugo *El Progreso*, 21 de maio de 1978 (que agora trato de ilustrar cun mapa). Velaquí o seu contido:

EL ANTIGUO CONDADO DE CHAMOSO Comprendía a Baralla, Castroverde, Corgo y Lámbara

Hemos aludido en este mismo diario (30-IV-78) al poco acierto de Amor Meilán en la delimitación de los condados lucenses, designados en

el año 569. Hoy traemos otro ejemplo de sus imprecisiones, expuestos en la *Historia de la Provincia de Lugo* (III, 102) y recogidas en parte por la *Gran Enciclopedia Gallega* al tratar del ayuntamiento de Corgo.

De aquellos condados dice Amor Meilán: “Era el primero el de *Flamosis* o *Flammosos* (hoy Chamoso) y según la versión de Huerta comenzaba donde entra el río Neira en el Miño, seguía al monte Pando hacia Piedra Mayor (¿Penamayor?); iba desde allí al monte Cubario (Montecubeiro en Castroverde) derecho al monte Ciro, volvía al monte Lapio y seguía a Piedra Curva hasta el Vilar de los Valientes, desde donde por Petuzco de los Vascones y Monte Ravero y Villa plana sale a la Fuente Humerosa y por la villa de Recemir hasta el Monte Varone por donde llegaba al Miño y a Elebrón”.

Añade A. Meilán: “Suponiendo que este Elebrón sea el Eijibrón del ayuntamiento de Becerreá, parece deducirse que el Condado de Chamoso abarcaba, en todo o en parte, los actuales municipios de Corgo, Lugo, Castroverde, Neira de Jusá y Becerreá. Un poco más lo reduce por el este el P. Ferrando, quien dice: “Se extendía por el Sur desde la confluencia del Neira en el Miño hasta la del Llebrón en el mismo; seguía después la margen izquierda del citado Miño; el Norte estaba limitado por el monte Cubeiro y al Este llegaba hasta Penarrubia (suponemos que con este nombre se alude a la parroquia de Neira de Jusá así nombrada). En sus términos se incluían las parroquias y lugares que hoy llevan el nombre de Manán de Arriba y de Abajo, Cabreiros, Aday, Vilariño, Castroverde, y otras poblaciones de menos importancia”.

Amor Meilán concluye: “De una manera tan vaga e imprecisa, como es fácil comprender, puede sin embargo presumirse más bien que fijarse los límites de este Condado. No conocemos el río Llebrón del P. Ferrando ni comprendemos como desde la confluencia del Neira y el Miño podía extenderse por el Sur hasta la del Llebrón también en el Miño. Si se tratara de un afluente del Neira se explicaría más fácilmente. Con un mapa de la provincia a la vista puede advertirse este error; pero lo importante, y acaso lo evidente, es que desde la confluencia del Neira y el Miño seguía hacia el Norte por la margen izquierda de éste, yendo por el municipio de Lugo a buscar el de Castroverde, desde donde bajaba a los de Neira de Jusá o Becerreá, sirviéndole de límite meridional el río Neira”.

En este mareante rompecabezas la clave de la solución ha de hallarse en el texto originario cuya transcripción puede verse en *España Sagrada* (XL, 345), malograda por la traducción de Huerta. He aquí, pues, la versión correcta:

“El primer condado *Flammosus* (Chamoso) empieza donde entra el río Neira en el Miño; retrocede al Monte de *Pando* y marcha hacia *Pena*

Maior y desde allí al monte *Cubarium* (Cubeiro) y va directamente al monte *Cirum* (Monciro); gira al monte *Lapium* (Labio) marchando directamente a *Petra Curba* (Pena da Cobra) y de allí a *Villare Valentum* (Vilarvente) y se vuelve por *Petruzo de Viascones* (Pedrouzos de Bascuas) en línea recta por el *Monte Ranemiri* (Veiga de Ramil) en dirección a *Villa Plana* (Vilachá de Chamoso), saliendo al *Funtanum Vermenosum* e ingresa en el *Tunizello*, pasando a la villa de *Recemir* (Recimil), avanzando hacia la Mámoa del Monte *Varone* por la cumbre del monte entra en *Elebrone* por donde penetra en el Miño”.

Pocas explicaciones son necesarias para entender el perímetro de este Condado. De los topónimos glosados en la versión anterior diremos que *Funtanum Vermenosum* y *Tunizello* (= *Aqua de Cauleo*, en 1027) son dos arroyos que confluyen entre Vilachá de Chamoso y San Lorenzo de Recimil, es decir, el rego do Couto que nace en Bascuas y el de Coeo que nace en Carballido. El *Monte Varone* y *Elebrone* son respectivamente el monte y regato de San Mamede dos Anxeles, regato que baja hasta el Miño por San Andrés de Castro, cerca de Nadela, y cuyo nombre alude probablemente al *elébora*, planta medicinal. Ambos son conocidos por otros documentos.

En conclusión. El Condado de Chamoso limitaba al O. con el río Miño (tramo comprendido entre el regato Elébron de Nadela y el río Neira en la parroquia de Cerceda). El límite S. lo formaba el río Neira y el monte de Pando, éste en San Juan de Muro, municipio de Láncara. Una línea tirada desde Penamayor (en Becerreá) hasta Montecubeiro (en Castroverde) marcaba su lado E. Por el norte estaban los montes Cubeiro, Monciro y Labio, que lo dividían del Condado de Sobrada. Y por el noroeste, los límites eran los establecidos para el Coto del obispo-señor de Lugo, desde San Pedro de Labio hasta San Mamede dos Anxeles.

Comprendía, pues, todo el municipio de Corgo y de Castroverde, la mayor parte de los de Láncara y Neira de Jusá, algo del de Lugo, y un poquito del de Becerreá. Actualmente en lo eclesiástico correspondería a los arciprestazgos de Farnadeiros, Picato, Neira de Jusá, Bolaño, y Maestrescolía.

Concello
do Corgo

Artigo extraído do número 34 da Revista

LVCENSIA

MISCELÁNEA DE CULTURA E INVESTIGACIÓN